

6D011900 – «Шетел тілі: екі шетел тілі» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Бейіндік мектептердегі шеттілдік жаратылыстану-ғылыми білім беру процесінің ғылыми-әдістемелік негіздері» атты диссертациясына

АҢДАТПА

Зерттеудің өзектілігі. Экономикалық және саяси байланыстардың белсенді дамуы және бәсекелестіктің артуымен мұғалімдердің кәсіби біліктілігі мен ұтқырлығын жүйелі түрде арттыру, білім берудегі заманауи инновациялық тәсілдерді дайындау қажеттілігі туындап отыр.

Мемлекеттік стратегиялық міндеттерге және оларды іске асыруға бағдарланған тұжырымдамалық бағыттағы оқу, еліміздегі жалпы білім беру жүйесі құрылымының әр кезеңінің функционалдық және тәрбиелік көрсеткіштерін нақты көрсете отырып, мектептік білім беруді кезең-кезеңмен стратификациялауды енгізу арқылы анықталып отырғандығы бәрімізге мәлім. Жалпы білім беретін мектептің соңғы сатысында мамандандырылған білім беруді енгізу, мемлекеттік бағдарламаның перспективалары мен Қазақстан Республикасының даму стратегиясы назарында.

Мемлекеттік бағдарламаны дамытудың және орта білім беру міндеттерін жаңартудың жаңа жүйесі-модернизация, сонымен қатар, түлектерді арнайы бағдарлы даярлауға арналған білім беру бағдарламаларының жүйесінің басым міндеттеріне сәйкес келетін тұжырымдамалық-стратегиялық дамудың қажеттілігі сияқты күрделі және жүйелі міндеттерді жүктейді. Әсіресе заманауи жалпы білім беретін мектептің салалық бағдарланған соңғы сатысы үшін ПОҚ міндетті болып есептелінеді.

Бұл зерттеудің өзектілігі шетел тілін оқытумен айналысатын мұғалімдерді даярлау міндеттерімен тікелей байланысты. Зерттеу материалдары салалық деңгейдегі мектеп деңгейіне өте қажет. Оны қамтамасыз ете отырып, әлемдік ғылымның, технологияның, мәдениеттің ашықтығы мен қол жетімділігі жағдайында дайындалған түлектерді қалыптастыру қажеттілігінен туындайды. Шетел тілін барабар меңгеру, білім беру бағдарламаларының осы салалық негізін қамтамасыз етеді, яғни ағылшын тілін.

Әдістемеде кәсіби қызығушылықтарын ескере отырып, шетел тілін оқытудың әртүрлі аспектілерін теориялық тұрғыдан түсінуде үлкен тәжірибе жинақталған. Оларға жататындар: отандық және шетелдік психология мен лингводидактикадағы шетел тілін оқытудағы оқыту мақсаттары мен әлеуметтік-мәдени тәсіл (Зимняя И.А., Вербицкий А.А., Краевский В.В., Кунанбаева С.С., Сафонова В.В., Бим И.Л., Хуторской А.Б. және басқалары); шетелдік психолінгвистикада және когнитивтік ғылымда (L. Bachman, J. F. Benito, M. Canale, D. Coste, D. H.ymes, G. Zarate, J. A. van Ek және

басқалары); шетел тілін оқытудағы тұлғаға-бағытталған тәсіл (Бим И.Л., Гальскова Н. Д., Караулов Ю. Н., Краевский В. В, Леонтьев А. А., Мильруд Р.П., Миролюбов А. А., Полат Е. С., Поляков О. Г., Хуторская А. Б., Халеева И. И. және т. б.); шетел тілдерін оқытудағы коммуникативтік тәсіл (Богин Г. И., Бим И. Л., Китайгородская Г. А, Р. П. Мильруд, Миняр-Белоручев Р. К., Пассов Е. И., Серова Т. С., Шамо́в А.Н., Шатилов С. Ф. және т. б.); кәсіби бағытталған шетел тілін оқытудағы контекстік тәсіл (Вербицкий А.А., Тенищева В. Ф., Хомякова Н. П.); тұлғаның қазіргі философиялық, психологиялық және педагогикалық тұжырымдамалары (Выготский Л. С., Давыдов В. В., Зеер Э. Ф., Леонтьев А. Н., Маркова А. К., Рубинштейн С. Л. және т.б.); мамандандырылған оқыту мәселелері (Серпионова Е.И., Неумоина Е.Г., Идилова И.С., Кравцов С.С., Шульцева Т.В., Демченко А.Р., Шихов Ю.А., Новожилова М.М. , Громов Е.В., Рамазанова В.Н., Халикова Ф.Д. және басқалар).

Студенттердің лингвистикалық және мәдени және әлеуметтік-мәдени компетенцияларын игеруді көздейтін мәдениетті модельдермен қатар, қазіргі кезде бейіндік-бағдарланған модельдер ерекше мәнге ие болды онда, шетел тілі салалық пәндердің (химия, биология, география және т.б.) блоктарын оқып-үйрену құралы бола бастайды. «Бейіндік оқытуды» алдын-ала енгізу қажеттілігі, ғылыми-технологиялық дамудың ағымдағы деңгейін мақсатты түрде көрсете отырып және оның негізгі кәсіптік бағыттары мен осы бағытқа кіретін мамандықтардың ерекшеліктерін анықтай отырып, әр бағытта білім беру бағдарламаларының құрамын дамыту және кең көлемді әдістемелік-дидактикалық зерттеу мен білім беру бағдарламаларын құру қажеттілігі туындайды. Студенттерге мектеп деңгейінде тиісті білім деңгейіне ие болатын негізгі профильдік дайындық қажет.

Тиісінше, әр мамандықтың әлеуетін көрсету үшін бейіндік оқытудың құрамымен бірге негізгі мамандықтардың әзірленген үлгілерін ұсыну қажет.

Дәстүрлі салыстырмалы типологиялық лингвистика мен салалық шетел тілдеріндегі ғылыми зерттеулердің тиісті деңгейіне қарамастан, сонымен қатар дискреттік салалық тілдердегі лингвистикалық жұмыстардың болуына, жаратылыстану ғылымдары шетел тілі және кәсіптік интерактивтілік сияқты бағытта кәсіптік-техникалық білім беруді дамытуға арналған нақты әдістемелік және дидактикалық жобалар мамандандырылған мектепте білім беру жеткілікті дамымаған, бұл оның осы зерттеу объектісі ретінде таңдауын анықтады.

Осылайша, бұл мәселенің өзектілігі мамандандырылған мектептерде шеттілдік жаратылыстану-білім беру кешені моделін дайындады. Мемлекеттік тапсырысқа сәйкес, мектеп оқушыларына жаратылыстану циклінің белгілі бір пәндері ағылшын тілінде оқыту керек, өйткені ағылшын тілі әлемдік қауымдастыққа интеграцияның тілі болғандықтан, түбегейлі педагогикалық жаңашылдықты қажет етеді.

Зерттеу жұмысының өзектілігін анықтаған шетелдік білім беру жүйесіндегі **қайшылықтар**:

1) пәндерді алдын ала пәнаралық-ғылыми-қолданбалы және бейінді-салалық бірліксіз дискретті-білімдік таныстыру арасындағы қайшылықтар, бұл олардың функционалды-бейіндеуші маңыздылығын бастапқы қабылдауды қамтамасыз етеді;

2) Осы модуль шеңберінде қазіргі заманғы отандық мектептің бейіндік-сараланған білім беру бағдарламасына тән объективті-заңды жүйелілікте оқушылардың осы пәндерді қабылдауы үшін олардың маңыздылығына және ғылыми-технологиялық жетілуіне сәйкес пәндерді дәйекті түрде қосудың "модульдік-интеграцияланған бейінді жоспарлау" бағдарламалық құралын енгізу қажеттілігі;

3) мектеп бағдарламасының бейінді деңгейінде дискретті-білімдік пәндік қабылдаудан оның кешенді-интеграцияланған қолданбалы проекциясына объективті-заңды ауысуды қамтамасыз ететін мектеп білім беру бағдарламасының пәндерін модульдік-пәнаралық бейіндік құрылымдау жақын арада отандық «болашақ мектебінде» оқушыларды халықаралық-салалық даярлауды енгізу қажеттілігін болжайды, ол халықаралық-салалық өзара іс-қимыл негіздерін қамтамасыз етуі және қалыптастыруы тиіс, оның құралы кәсіби қарым-қатынас пен өзара әрекеттестіктің «шетел тілі» болады.

Бұл қарама-қайшылықтар бейіндік мектепте шетілдік жаратылыстану-ғылыми білім беру процесінің ғылыми-әдістемелік негіздерін құру қажеттілігін және бейіндік мектепте шетілдік жаратылыстану-ғылыми білім беру кешенінің моделін практикалық негізде дамыту қажеттілігін анықтайтын ғылыми проблеманы тудырды.

Зерттеудің мақсаты-бейіндік мектепте шетілдік жаратылыстану-ғылыми білім беру процесінің теориялық және әдістемелік негізін теориялық негіздеу және практикалық дамыту

Зерттеу нысаны-қазіргі мектептегі білім беру жағдайында шетілдік білім берудің жаратылыстану-ғылыми профилі

Зерттеу пәні-бейіндік мектептегі шетілдік жаратылыстану-ғылыми білім беру процесінің әдістемелік жүйесі

Зерттеу **болжамы** келесіден тұрады:

Бейіндік мектепте шетілдік жаратылыстану-ғылыми білім беру тиімді болады,

егер бейінді кешен ретінде, оның контентінің пәндік саралануымен шетілдік жаратылыстану-ғылыми білім беру процесін модельдеу технологиясы жасалатын болса, бейіндік мектеп оқушыларында шетілдік жаратылыстану-ғылыми пәндік бағдарлануды қалыптастыру және халықаралық-салалық өзара іс-қимыл негіздерін қалыптастыру есебінен мектеп бағдарламасының бейіндік деңгейінде дискретті-білімдік пәндік қабылдаудан оның кешенді-интеграцияланған қолданбалы проекциясына объективті-заңды көшу қамтамасыз етілетін болады, оның құралы кәсіби қарым-қатынас пен өзара іс-қимылдың «шетел тілі» болады, бұл бәсекеге қабілетті маманды сапалы даярлау проблемасын шешу үшін жағдай жасауға ықпал етеді, өйткені дайындықтың жеке-әрекеттік, когнитивтік-концептуалды және кәсіби-бағдарланған негізі іске асырылатын болады.

Зерттеудің мақсаты мен болжамы келесі зерттеу міндеттерін анықтауға мүмкіндік берді:

1. Мамандандырылған мектептердегі шеттілдік жаратылыстану-ағарту бағытының дидактикалық негіздерін анықтау;
2. «Танымдық-мазмұндық білім беру кешені» тұжырымдамасының құзіреттілікке бағытталған білім беру нәтижесімен модульдік-құрылымдық интегралды көзқарас тұрғысынан негізделуі және оның құрылымдық-мазмұндық және функционалдық сипаттамаларын ашу;
3. Шеттілдік оқытудағы жаратылыстану құзіреттілігінің мазмұнын және компоненттік құрамын ашу ;
4. Шеттілдік жаратылыстану-білім беру кешенін қалыптастыру моделін жасау;
- 5 Шеттілдік жаратылыстану-білім беру кешенін қалыптастыру моделінің тиімділігіне эксперименттік сынақ жүргізу.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі:

- танымдық-лингвомәдениеттану әдістемесі қазіргі заманғы шеттілдік және көптілді білім беру теориясының әмбебап тұжырымдамалық негізі ретінде (С.С. Құнанбаева);

- шеттілдік оқыту теориялары (Бим И.Л., Гальскова Н.Д., Гез Н.И., Миняр-Белоручев Р.К., Пассов Е.И., Халеева И.И. және басқалар);

- мәдениетаралық қатынас теориясы оқытудың нақты теориясы ретінде (Козлов П.Г., Құнанбаева С.С., Иванов А.М., Кармысова М.К., Артыкбаев А.К.);

- шеттілдік білім беруді компетентті моделдеу (Зимняя И.А., Хуторской А.В., Краевский В.В., Полонский В., Құнанбаева С.С., Кулибаева Д.Н., Иванова А.М., Катаева М.Л., Гнездилова К.М., Касярум С.О.);

- тіл мен ойлаудың байланысы туралы басты ережелер (Артемов В.А., Аветисян Э.С., Беляев Б.В., Выготский Л.С., Жинкин Н.И., Леонтьев А.А., Франк Л.Д., Щерба Л.В., Яцикевичюс А.И., Ярмоленко А.В., Arsenian W.R., Bialystok M., Craik R., Gollan T.H., Nakuta M., Jones E., Klein M., Lambert E., Pintner R., Peal W.E., Saer D.J., Siegal M., Viswanathan K., және басқалар.);

- құзыреттілік тәсіл (Зимняя И.А., Равен Дж., Хуторской А.В., Зуева М.Л., Белкин А.С., Зеер Э.Ф.);

- тұлғаның психологиялық, педагогикалық, философиялық тұжырымдамалары (Выготский Л.С., Леонтьев А.Н., Зеер Э.Ф., Платонов А.Н., Давыдов В.В., және басқалар);

- жоғары кәсіби білім теориясы мен практикасының тұжырымдамалық ережелері (Андреев В.И., Арефьева С.А., Валеева Р.А., Добротворская С.Г., Комелин В.А., Макарова Л.Н., Ратнер Ф.Л., Сластенин В.А. және басқалар).

Тапсырмаларды орындау және зерттеуде ұсынылған болжамды дәлелдеу үшін келесі **зерттеу әдістері** қолданылды: әдебиеттерді зерттеу және сыни талдау әдісі; мамандандырылған мектепте оқу процесін бақылау; жазбаша және ауызша сауалнама, мамандандырылған мектептің оқушыларына сұрақ қою әдісі; модельдеу әдісі; осы зерттеуде ұсынылған шетел тілі жаратылыстану-ғылыми кешенінің тиімділігін тексеру үшін

эксперименталды оқыту кезеңдерін анықтау және қалыптастыру; алынған нәтижелерді талдау.

Зерттеудің **ғылыми жаңалығы мен теориялық маңыздылығы** келесі компоненттермен анықталады:

1. Жалпы білім беретін 12 жылдық кезеңдегі бағдарламалық талаптарға сәйкес жаратылыстану бағытындағы күрделі пәндер шеңберіндегі мамандандырылған мектептерде шетел тілінен жаратылыстану білім беру процесінің ғылыми-әдістемелік негіздері анықталды;

2. Шетелдік жаратылыстану-білім беру кешенін қалыптастырудың әдістемелік моделі жасалды;

3. Шетел тілін оқытудағы жаратылыстану ғылымдарының күзиреттілігінің мәні, мазмұны және компоненттік құрамы ашылды.

Жұмыстың практикалық маңыздылығы мамандандырылған мектепте жаратылыстану-ғылыми білім беру кешенін шетел тілін модельдеу технологиясын жасау. Зерттеу нәтижелерін мектеп мұғалімдері мен университет оқытушыларының практикалық жұмысында, профессорлық-оқытушылық құрамды даярлау және біліктілігін арттыру жүйесінде қолдануға болады.

Апробация. Диссертациялық зерттеудің негізгі теориялық ережелері халықаралық және республикалық ғылыми-практикалық конференциялардағы баяндамалар мен мақалаларда жарияланған: Многообразие социально-экономических и культурно-лингвистических проявлений в Республике Казахстан», Абылай хан атындағы ҚазӘТЖХҚ университеті, 29 қараша, 2017 (Алматы, Қазақстан); халықаралық конференция Modern scientific challenges and trends», issue 4 Part 3, Collection of scientific works, 20-th May 2018 (Warsaw, Poland); Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары, 2018 жылғы 24 желтоқсан 7-том (Прага, Чехия); Journal of foreign language teaching and applied linguistics. Volume 6 #3, 2019, Халықаралық конференция материалдары International conference on foreign language teaching and applied linguistics (FLTAL) 2-3 мамыр 2019ж. (Ташкент, Өзбекстан). Диссертациялық зерттеудің нәтижелері Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласындағы бақылау және бақылау комитеті ұсынған халықаралық ғылыми-практикалық «Қазақстанның ғылымы және өмірі» журналында жарияланған ғылыми-педагогикалық басылымдарда жарияланды. №3 (58) 2018, Педагогика, Астана: Қазақстан, 2018; Абай атындағы ҚазҰПУ «Хабаршысы», Педагогикалық ғылымдар №1 (57), Алматы: Қазақстан, 2018ж.; Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, «Хабаршысы» Педагогикалық ғылымдар №1 (62) наурыз 2020ж.; «XXI ғасырдың ғылыми зерттеулері» ғылыми көп тақырыптық рецензияланған журналында №2(2) 2019 г. индекс РИНЦ Нефтекамск, Башкортостан Республикасы; Journal of Language Research and Teaching Practice. Vol 2 No 2 (2018): Абылай хан атындағы ҚазӘТЖХҚ университеті Journal of Language Research and Teaching Practice: «Bulgarian Journal of Educational Research and Practice» «Педагогика» Научно Списание, Аз-буки, Volume 92 Number 6(2020) София, Болгария; в базе

данных Scopus - Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities (ISSN 0975-2935) Indexed by Web of Science, Scopus, DOAJ, ERIHPLUS Vol. 11, No. 2, July-September, 2019.

Диссертацияның көлемі мен құрылымы. Диссертация кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер мен қосымшалар тізімінен тұрады.